

การศึกษาคติความเชื่อการสร้างพระเจ้าทันใจของชาวพุทธในจังหวัดลำพูน
A Study of beliefs in making the Buddha Statue Named Phrajaotanjai
of Buddhists People in Lamphun

พระอานนท์ พรหมวโร (ปัญญาयोग)

พระครูสิริสุตานุยุต.ผศ.ดร.

พระอธิการสมนึก จรโน.ดร.

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องคติความเชื่อการสร้างพระเจ้าทันใจของชาวพุทธในจังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดในพระพุทธศาสนาที่นำไปสู่การสร้างพระพุทธรูป (2) เพื่อศึกษาคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธในล้านนา และ (3) เพื่อวิเคราะห์คติความเชื่อการสร้างพระเจ้าทันใจของชาวพุทธในจังหวัดลำพูน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผลวิจัยพบว่า พระพุทธรูปมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก แต่เป็นการกล่าวเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปที่เสมือนรูปปฏิมาเรื่องราวตามพุทธประวัติและชาดกที่พระพุทธรูปองค์ตรัสแสดงแก่พุทธบริษัทมีปรากฏหลายที่ในพระคัมภีร์ จนกลายมาเป็นตำนานพระพุทธรูป ประวัติศาสตร์ของล้านนาศูนย์หรือศูนย์ ในสมัยพระนางจามเทวี พระนางทรงสร้างพระพุทธรูป จนสืบต่อมาให้เห็นในล้านนาตราบถึงปัจจุบันนี้ การสร้างพระเจ้าทันใจนั้น นิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย และปางประทานพร พระเจ้าทันใจหมายถึงพระพุทธรูปที่ใช้เวลาสร้างได้สำเร็จภายใน 1 วัน เริ่มพิธีตั้งแต่เที่ยงคืนเป็นต้นไป จนสามารถสร้างองค์พระได้สำเร็จก่อนพระอาทิตย์ตกดินของวันถัดไป และสามารถทำพิธีพุทธาภิเษกได้ในเย็นอีกวันหนึ่ง

คำสำคัญ : คติความเชื่อ. พระเจ้าทันใจ. ชาวพุทธ. จังหวัดลำพูน

Abstract

Research study A Study of beliefs in making the Buddha Statue Named Phrajaotanjai of Buddhists People in Lamphun set objectives which are (1) to study the concept of Buddhism that leads to the creation of the Buddha image (2) to study the principle The belief in creating Buddha images of Lanna Buddhists and (3) to analyze the beliefs of the creation of the instant god of Buddhists in Lamphun Province is a qualitative research. researching data from documents. And data collection in the field.

research found that The Buddha images appear in the Tripitaka. But it is a comparison that the Lord Buddha like a statue. Stories based on the Buddha's biography and allegory that the Lord Buddha spoke to Buddhists. The company appears in many places in the scriptures. The history of Lanna in the Hariphunchai period During the reign of Cham Chamadevi. She created the Buddha image. Until continuing in Lanna until today. The creation of the instant god The instant god favored creating a Buddha image for the posture of the Buddha. And post blessing "Instant God" means a Buddha statue that takes time to build successfully within 1 day. The ceremony will start from midnight onwards. Until being able to finish building the Buddha image before the sunset of the next day and able to perform Phuttha Phisek ceremony on another evening.

Keywords: Beliefs. Phrajaontanjai. Buddhists . Lamphun

บทนำ

วัดสำคัญทางภาคเหนือ นิยมสร้างพระพุทธรูปที่เรียกว่า “พระเจ้าทันใจ” ซึ่งหมายถึง พระพุทธรูปที่ใช้เวลาสร้างได้สำเร็จภายใน 1 วัน กล่าวคือ จะเริ่มพิธีตั้งแต่หลังหกทุ่มเป็นต้นไป จนสามารถสร้างองค์พระได้สำเร็จ ก่อนพระอาทิตย์ตกดิน (ก่อนเวลา 18.00 น.) ของวันถัดไป ถ้าสร้างไม่เสร็จถือเป็นพระพุทธรูปธรรมดาทั่วไป และสามารถทำพิธีพุทธาภิเษกได้ในเย็นอีกวันหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างพระพุทธรูปนั้น มักจะมีขั้นตอน และพิธีกรรมที่ละเอียดซับซ้อน การสร้างพระพุทธรูป และสามารถทำพิธีพุทธาภิเษกได้สำเร็จภายใน 1 วัน จึงถือว่าเป็นเรื่องมหัศจรรย์ จึงเชื่อกันว่าเป็นเพราะพระพุทธานุภาพ และอานุภาพแห่งเทพยดาที่บันดาลให้พิธีกรรมสำเร็จโดยปราศจากอุปสรรค ดังนั้นพุทธศาสนิกชนจึงถือว่าพระเจ้าทันใจเป็นพระพุทธรูปที่จะบันดาลความสำเร็จให้แก่ผู้อธิษฐานขอพรได้อย่างทันอกทันใจ (วิโรจน์ นาคชาตรี. 2558:51) ตำนานพระพุทธศาสนาเถรวาทในล้านนาและมคัมภีร์ที่สำคัญต่อมาคือตำนานมูลศาสนา ชินกาล มาลีปกรณและตำนานจามเทวีวงศ์ พระพุทธศาสนารุ่นแรกที่มีเนื้อหาเป็นประวัติศาสตร์แบบสากลของพระพุทธศาสนาโดยเนื้อหาของในตำนานแบ่งออกเป็นสองช่วงคือช่วงแรกเป็นการกล่าวถึงพุทธประวัติตั้งแต่บำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าและหลังจากปรินิพพานพระพุทธศาสนาได้รับการอุปถัมภ์โดยพระเจ้าอโศกมหาราช และพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ล้านนา ช่วงที่สองจะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอธิบายความเป็นมาของกษัตริย์ราชวงศ์ท้องถิ่น โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนของเรื่องแต่ก็จะเน้นเป็นพิเศษสำหรับกษัตริย์ที่เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกโดยกล่าวถึงพระกรณีกิจทางพระพุทธศาสนาอย่างละเอียด (สรสวดี อ่องสกุล.2539:9) หลักฐานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของล้านนาสมัยทริภุญชัยจะเห็นว่ำนับตั้งแต่พระนางจามเทวีนำพระพุทธศาสนามาวางรากฐานบนดินแดนล้านนาที่ทริภุญชัยเป็นแห่งแรก ทรงนำพระเถระ 500 รูปจากเมืองละโว้มาด้วย ตำนานมูลศาสนากล่าวว่า “พระนางทรงสร้างกุฏิวิหารทั้งหลายให้เป็นที่อยู่แห่งชาวเจ้าทั้งหลาย 500 องค์ ที่มาด้วยกับพระนาง แต่เมืองละโว้พ้นพระนางก็ทรงอุปฐากเจ้าไททั้งหลายด้วยจตุปัจจัยสักการะการะทุกวันมิได้ขาด” (พระพุทธพุกาม. 2518:140) การสร้างพระพุทธรูปในล้านนา

นั้นปรากฏตั้งแต่ในต้นสมัยราชวงศ์มังราย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 และน่าจะลดจำนวนในการสร้างลงเมื่อประมาณ พุทธศตวรรษที่ 21 เมื่อล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าโดยช่างต่างได้ถูกกวาดต้อนไปเมืองหงสาวดีบ้านเมืองอยู่ในสภาวะสงครามอาจเป็นปัจจัยทำให้การสร้างพระพุทธรูปสำริดนั้นค่อยลดความนิยมในที่สุดคงเหลือไว้แต่ช่างตามหัวเมืองต่างๆในหัวเมืองล้านนาเท่านั้นที่ยังสร้างพระพุทธรูปอยู่ แต่คงจะไม่สวยเท่ากับพระพุทธรูปที่มีมาก่อนหน้านั้น พระพุทธรูปในล้านนาส่วนมากสร้างขึ้นด้วยสำริด ผู้อุปถัมภ์เป็นชนชั้นสูงที่เป็น กษัตริย์ และขุนนางเท่านั้นเพราะว่าการสร้างพระพุทธรูปด้วยโลหะนั้นต้องใช้กำลังทรัพย์เป็นจำนวนมาก จึงทำให้ประชาชนคนธรรมดาไม่สามารถสร้างได้ (กรมศิลปากร. 2530:25) ในพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นยุคทองของล้านนาในยุคนี้มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอันมากตั้งแต่รัชสมัยพระยาโกณาธรรมิกราช กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 6 ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เหตุการณ์สำคัญคือการรับพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์จากสุโขทัยโดยทรงอาราธนาพระสมุณเณรเดินทางจากเมืองสุโขทัย ในพ.ศ.1912 พระสมุณเณรเดินทางจากสุโขทัยพร้อมทั้งอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2519:10) พระสมุณเณรจำพรรษาที่วัดพระยืนในเมืองหริภุญชัย ต่อมาเมื่อล้านนาได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าการสร้างพระพุทธรูปด้วยสำริดนั้นได้ขาดหายไปอย่างเห็นได้ชัดเนื่องจากขาดผู้อุปถัมภ์ แต่ก็มิอยู่ตามหัวเมืองต่างๆแต่ไม่มากนัก ต่อมาพญากาวิละได้ขับไล่พม่าออกจากล้านนา ได้สร้างความเป็นปึกแผ่น ความเจริญรุ่งเรืองขึ้นภายใต้กษัตริย์ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน พระองค์ได้กวาดต้อนผู้คนทางภาคเหนือบริเวณแถบเมืองเชียงตุง เมืองยอง เมืองเชียงแสนมาเข้ามาอาศัยในล้านนาหรือยุคนี้นี้เรียกว่า ยุคเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง ในช่วงสมัยนี้ได้เริ่มมีแนวคิดในการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาใหม่ แต่สร้างจะด้วยวัสดุที่เป็นไม้โดยช่างพื้นบ้านเป็นจำนวนมาก กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆเหล่านี้ได้สร้างพระพุทธรูปไม่ได้แพร่หลายเป็นจำนวนมาก

การสร้างพระเจ้าทันใจนั้น มีลักษณะที่แปลกกว่าการสร้างพระพุทธรูปอื่นๆ กล่าวคือจะมีการบรรจุหัวใจพระเจ้า คล้ายกับหัวใจของมนุษย์ ตลอดจนการบรรจุวัตถุมงคลสิ่งของมีค่าไว้ในองค์พระพุทธรูปด้วย และในช่วงระยะเวลาที่กำลังปั่น จะต้องมีการเจริญพระพุทธรุมนต์ของพระสงฆ์ตลอดทั้งคืนจนสว่างด้วย โดยทั่วไปพระเจ้าทันใจนิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย การสร้างพระพุทธรูปพระเจ้าทันใจ สามารถทำพิธีพุทธาภิเษกได้สำเร็จภายใน 1 วัน จึงถือว่าเป็นเรื่องมหัศจรรย์ จึงเชื่อกันว่าเป็นเพราะพระพุทธานุภาพ และอาณูภาพแห่งเทพดาที่บันดาลให้พิธีกรรมสำเร็จโดยปราศจากอุปสรรค ดังนั้นพุทธศาสนิกชนจึงถือว่าพระเจ้าทันใจเป็นพระพุทธรูปที่จะบันดาลความสำเร็จให้แก่ผู้อธิษฐานขอพรได้อย่างทันอกทันใจ จึงทำให้ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปนิยมแพร่หลายทั่วทั้งบริเวณภาคเหนือ ไม่ว่าจะเป็นแพร่ น่าน พระยา เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน และจังหวัดลำปาง อาจกล่าวได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปในดินแดนล้านนา ได้เกิดกลุ่มสกุลช่างใหม่ขึ้นซึ่งเป็นกลุ่มช่างพื้นบ้านที่เกิดขึ้นมาภายใต้การรับอิทธิพลการสร้างสรรคของชนกลุ่มใหม่ ซึ่งอิทธิพลเหล่านี้เองได้เข้ามาผสมผสานความเชื่อในเรื่องของอานิสสรการสร้างพุทธรูปที่ ดังนั้น ทางผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาคติความเชื่อการสร้างพระเจ้าทันใจของชาวพุทธในจังหวัดลำพูน เพื่อหาคำตอบว่าแนวคิดในพระพุทธศาสนาที่นำไปสู่การสร้างพระพุทธรูป ความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธในล้านนาเป็นอย่างไร และคติความเชื่อการสร้างพระเจ้าทันใจของชาวพุทธในจังหวัดลำพูนเป็นเช่นไร เพื่อนำมาเป็นกรอบการศึกษาวิจัยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดในพระพุทธศาสนาที่นำไปสู่การสร้างพระพุทธรูป
2. เพื่อศึกษาคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธในล้านนา
3. เพื่อวิเคราะห์คติความเชื่อการสร้างพระเจ้าทันใจของชาวพุทธในจังหวัดลำพูน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องคติความเชื่อการสร้างพระเจ้าทันใจของชาวพุทธในจังหวัดลำพูนนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) เป็นการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 และอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์พิเศษต่างๆ และหัตถ์ถุมิ (Secondary) ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความ ข้อเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการ เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับคติการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา ประกอบไปด้วย 1) คติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธในล้านนา 2) คติความเชื่อการสร้างพระเจ้าทันใจของชาวพุทธในจังหวัดลำพูน

ภายหลังจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลไปบูรณาการเพื่อออกแบบสัมภาษณ์ โดยแบ่งเนื้อหาการสัมภาษณ์ ออกเป็น 2 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ข้อมูลสัมภาษณ์ เพื่อนำไปวิเคราะห์นำเสนอ“คติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา”โดยแบ่งรูปแบบออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) คติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธในล้านนา 2) คติความเชื่อการสร้างพระเจ้าทันใจของชาวพุทธในจังหวัดลำพูน

ประชากร ประกอบไปด้วยพระสงฆ์ ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ ในจังหวัดลำพูน และเชียงใหม่ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) รวมทั้งหมด 19 รูป/คน ข้อมูลจากสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับ 1) คติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธในล้านนา 2) คติความเชื่อการสร้างพระเจ้าทันใจของชาวพุทธในจังหวัดลำพูน นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์มาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง เมื่อเสร็จแล้ว เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาแนวคิดในพระพุทธศาสนาที่นำไปสู่การสร้างพระพุทธรูป พบว่า พระพุทธรูปมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก แต่เป็นการกล่าวเปรียบเทียบว่าพระพุทธองค์ประทับนั่งท่ามกลางภิกษุตั้งข้อความว่า ภควन्द เอว ปุรก ขตวา ความว่า กระทำพระผู้มีพระภาคเจ้าไว้ข้างหน้า ณ สันตาคารนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งกลางเหล่าภิกษุและเหล่าอุบาสก ทรงรุ่งโรจน์อย่างยิ่ง เสมือนรูปปฏิมาที่หล่อด้วยทองคำแท่งสีแดง ที่บุคคลสรรสนานด้วยน้ำหอม เช็ดทำความสะอาดด้วยผ้าเทริดจนแห้งแล้ว ฉาบพาดด้วยชาดสีแดง ตั้งไว้บนตั่งที่คลุมด้วยผ้ากัมพลแดง

พระพุทธรูปที่สร้างจากจินตนาการอันได้จากเรื่องราวตามพุทธประวัติและชาดกที่พระพุทธองค์ตรัสแสดงแก่พุทธบริษัทมีปรากฏหลายที่ในพระคัมภีร์ เรื่องยมกปาฏิหาริย์ จนกลายมาเป็นตำนานพระพุทธรูปปางไม่ห้ามแก่นจันทร์ ต่อมาในครั้งที่พระพุทธองค์ทรงพระชนม์อยู่นั้นในท่ามกลางสังคมที่ล้าแล้วแต่มีชนชั้นและเจ้าลัทธิมากมาย การเผยแผ่พระสัทธรรมย่อมมีอุปสรรคนานาประการกว่าที่จะตั้งมั่นพระศาสนาได้ต้องใช้เวลากว่า 45 พรรชามีพุทธบริษัทครบทั้ง 4 บริบูรณ์ตามพระพุทธปณิธานที่ตรัสไว้กับพญามารว่า ดูกุรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราแรกตรัสรู้ พักอยู่ที่ต้นไม้ อชปาลนิโครธแทบฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในอุรุเวลาประเทศครั้งนั้น มารผู้มีบาป ได้เข้าไปหาเราถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นมาร ผู้มีบาปยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า น้ำแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค จงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค เมื่อมารกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้ตอบว่าดูกุรุมาร ผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับแนะนำ ไม่ แก้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว ยังบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้งายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ชมชืปรึปรวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสธรรมไม่ได้เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ดูก่อนมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ดูก่อนมารผู้มีบาป อุบาสกผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ดูก่อนมารผู้มีบาป อุบาสิกาผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ดูก่อนมารผู้มีบาป พรหมจรรย์ของเรานี้จักยังไม่สมบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กันโดยมากเป็นปึกแผ่น จนกระทั่งเทวดามนุษย์ ประกาศได้ดีแล้ว เพียงใด เราจักไม่ปรินิพพานเพียงนั้น

หลังจากเวลาลงมาถึงช่วงที่มีการสร้างพระพุทธรูปจึงส่งผลต่อพุทธบริษัทให้ได้ศึกษาแนวคิดพื้นฐานการสร้างตามคัมภีร์ ซึ่งประเทศอินเดียเป็นแดนพุทธภูมิจึงเป็นประเทศนาร่องในการสร้างพระพุทธรูปตามหลักฐานที่ได้ดังนี้ จากหนังสือจดหมายเหตุทางไปอินเดียของหลวงจีนฟาเหียนได้กล่าวถึงตำนานการสร้างพระพุทธรูป คือเมื่อพระพุทธองค์เสด็จไปประทับที่คฤหาสน์ในสวรรค์พรหมชาลาหนึ่งพระเจ้าประเสนชิตกรุงโกศลราช มีความระลึกถึงพระพุทธองค์ เนื่องจากมิได้เห็นมาช้านานจึงตรัสให้นายช่างทำพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานไว้เหนืออาสนะที่พระพุทธเจ้าเคยประทับ ครั้นพระพุทธองค์กลับจากสวรรค์ จึงตรัสสั่งให้รักษาพระพุทธรูปนั้นไว้ เพื่อสาธุชนจะได้ใช้เป็นแบบอย่างในการสร้างพระพุทธรูปในสมัยพุทธกาล พระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงสร้างพระพุทธรูปเป็นเจดีย์วัตถุอย่างหนึ่ง ดังนั้นทฤษฎีการกำเนิดพระพุทธรูป มีประเด็นอยู่ 3 ประเด็นคือ

1) เชื่อว่าพระพุทธรูปเกิดมาในสมัยที่พุทธองค์ทรงพระชนม์ชีพ อยู่ในหนังสือของพระถังซำจั๋งซึ่งเดินทางเข้าอินเดียได้กล่าวถึงพระเจ้าอูเทนเมืองโกสัมภี สร้างพระพุทธรูปไม้จันทร์บูชาพระพุทธองค์ พระเจ้า ปเสนทิโกศล เมืองสาวัตถีก็สร้างพระพุทธรูปปฏิมาขึ้นเช่นกัน และยุคสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชหลังพุทธปรินิพพานสองร้อยปีเศษ ก็ไม่ปรากฏว่าพระองค์สร้างพระพุทธรูปแต่อย่างใดเป็นแต่แกะสลักรอยพระพุทธบาทแทนเท่านั้น

2) เกิดในสมัยพระเจ้ามิลินท์หรือเมเนันเดอร์ซึ่งเป็นกษัตริย์กรีกปกครองอินเดียโดยมีเมืองหลวงที่สาละในหนังสือตำนานพระพุทธเจดีย์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวไว้ว่าเริ่มสร้างสมัยนี้ แต่มาแพร่หลาย

สมัยพระเจ้ากนิษกะมหาราช ในหนังสือประวัติศาสตร์ พุทธศาสนาของเจ้าคุณพระราชาธรรมนิเทศ (ระบบวิทยานิพนธ์) ก็กล่าวว่าสร้างในสมัยพระเจ้าคุณพระเจ้ามลิந்த์ เช่นกัน

3) เกิดในสมัยพระเจ้ากนิษกะมหาราช ปกครองอินเดียเหนือโดยมีศูนย์กลางที่เมืองโปรุช ปุระ หรือ เปชวาร์ พระพุทธรูปแบบคันธารราฐเกิดในสมัยพระเจ้ากนิษกะนี้ ก่อนหน้านี้ยังไม่มีการสร้างแต่อย่างใด พระเจ้ากนิษกะทรงรับสั่งให้ช่างกรีก สร้างพระพุทธรูปขึ้นตามแนวพุทธลักษณะศิลปะผสมกรีก-โรมัน อินเดียหลังพุทธปรินิพพานหลายร้อยปีได้เริ่มสร้างพระพุทธรูปขึ้นบูชาสักการะ เป็นที่ยืนยันได้ว่าพัฒนาการการสร้างรูปเคารพได้ตัวอย่างมาจากชนชาติกรีกที่เข้ามายึดครองอินเดียตอนตะวันตกเฉียงเหนือจนมีพัฒนาการมาตามลำดับ เช่น พระพุทธรูปยุคคันธาระระหว่าง พ.ศ.500 ถึง 550 พระพุทธรูปสมัยมอญในราว พ.ศ.600 หรือพุทธศตวรรษที่ 6 แบบอมราวดี (พุทธศตวรรษที่ 7-10) แบบคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 10-12) แบบปาละ (พุทธศตวรรษที่ 14-18)

ผลศึกษาตีความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธในล้านนา พบว่า จากหลักฐานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของล้านนาสมัยหริภุญชัยจะเห็นว่านับตั้งแต่พระนางจามเทวีนำพระพุทธศานามาวางรากฐานบนดินแดนล้านนาที่หริภุญชัยเป็นแห่งแรก ทรงนำพระเถระ 500 รูปจากเมืองละโว้มาด้วย พระนางทรงสร้างกุฏิวิหารทั้งหลายให้เป็นที่อยู่แห่งชาวเจ้าทั้งหลาย 500 องค์ ที่มาด้วยกับพระนาง แต่เมืองละโว้ไพบ้ พระนางก็ทรงอุปฐากเจ้าไท้ทั้งหลายด้วยจตุปัจจัยสักการะการะทุกวันมิได้ขาด จนสืบต่อมาให้เห็นในล้านนาตราบถึงปัจจุบันนี้ พุทธศาสนิกชนชาวล้านนา มีศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงได้สร้างวัดและพระพุทธรูปไว้เป็นที่เคารพสักการะแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกเหนือจากพระพุทธรูปและพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมธาตุ หรือที่เรียกว่าพระธาตุ สำหรับพระพุทธรูปนั้นชาวล้านนาเรียกว่า พระ หรือ พระเจ้า การตั้งชื่อและเรียกชื่อพระพุทธรูปชาวล้านนาอาศัยแนวคิดหลายแนว ได้แก่ ตามพุทธลักษณะ (พระเจ้าข้างคม) พุทธานุภาพ (พระฝนแสนห่า) น้ำหนักของวัสดุ (พระเจ้าล้านทอง) ชื่อวัสดุที่สร้าง (พระแก่นจันทน์) และตั้งชื่อตามเทคนิคการสร้าง (พระแสนแส่ว) ซึ่งชื่อเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความคิดของชาวล้านนาเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่เขาสร้างขึ้น เมื่อสร้างพระพุทธรูปแล้วพระพุทธรูปบางองค์จะตั้งชื่อไว้โดยการจารึกบนฐาน ชื่อที่เรียกพระพุทธรูปแตกต่างกันไป พระพุทธรูปสำคัญบางองค์ที่กษัตริย์ทรงสร้างพระสงฆ์อาจแต่งตั้งท่าน หรือประวัติพระพุทธรูปองค์นั้นประกอบด้วย เช่น ท่านานพระพุทธรูปสิงห์ (สิงห์คันทาน) ท่านานพระแก่นจันทน์ ท่านานพระแก้วมรกต (รัตนพิมพวงศ์) ท่านานพระเจ้านั่งดิน ฯลฯ พระพุทธรูปสำคัญบางองค์จะสร้างวัดและให้ชื่อวัดตามชื่อพระพุทธรูปเช่น วัดพระเจ้าอมหมื่น วัดพระแก้ว ฯลฯ เป็นต้น และพระพุทธรูปบางองค์ที่หาประวัติไม่พบ หรือไม่มีประวัติชาวบ้านก็จะเรียกชื่อตามลักษณะองค์พระที่เขาเห็น เช่น พระเจ้าข้าก เป็นต้น การตั้งชื่อและเรียกชื่อพระพุทธรูป ชาวล้านนาอาศัยแนวคิดหลายแนว ได้แก่ ตามพุทธลักษณะ (พระเจ้าข้างคม) พุทธานุภาพ (พระฝนแสนห่า) น้ำหนักของวัสดุ (พระเจ้าล้านทอง) ชื่อวัสดุที่สร้าง (พระแก่นจันทน์) และตั้งชื่อตามเทคนิคการสร้าง (พระแสนแส่ว) ซึ่งชื่อเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความคิดของชาวล้านนาเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่เขาสร้างขึ้น

ผลวิเคราะห์ตีความเชื่อการสร้างพระเจ้าทันใจของชาวพุทธในจังหวัดลำพูน พบว่า พระพุทธรูปในล้านนาถูกสร้างขึ้นเพื่อทดสอบความพร้อมเพรียงของหมู่คณะในสังคมระดับเมือง หรือหมู่บ้านเรียกว่า พระเจ้าทันใจ

ถ้าชุมชนใดมีความคิดร่วมกันว่าจะสร้างถาวรวัตถุของวัด เช่นวิหาร กุฏิ อุโบสถ ถ้าไม่แน่ใจว่าจะร่วมมือกันทำได้สำเร็จหรือไม่เพราะเป็นงานใหญ่ต้องการแรงงาน กำลังทรัพย์ และความร่วมมือจากทุกคน ถ้าหากไม่สามัคคีกัน งานก่อสร้างสิ่งนั้นอาจจะไม่สำเร็จคงจะไม่อาจจะกำหนดวันสำเร็จได้ ในกรณีเช่นนี้ ชาวบ้านจะร่วมกันสร้างพระพุทธรูปขึ้นองค์หนึ่ง อาจจะสร้างด้วยอิฐหรือไม้ หรือสำริด ขนาดเท่าใดก็ได้ แล้วช่วยกันลงแรงสร้างให้เสร็จภายในวันเดียว ก่อนพระอาทิตย์ตกดิน พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นเพื่อทดสอบบุญบารมี ความสามัคคีของชาวบ้าน เมื่อสร้างเสร็จ จึงเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระเจ้าทันใจ” และจะนิยมนำพระเจ้าทันใจออกจากวิหารหลวงของวัด มาสร้างวิหารเฉพาะ เพื่อให้ศรัทธาชาวอิสานมาขอสิ่งที่ต้องการ และสัมฤทธิ์ผลรวดเร็วทันใจ พระเจ้าทันใจจะมีบางวัดเท่านั้น ส่วนใหญ่จะเป็นวัดสำคัญ เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เป็นต้น

แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปพระเจ้าทันใจในล้านนาและในจังหวัดลำพูน คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างและการสักการบูชาพระพุทธรูปในล้านนา มีเนื้อหาเรื่อง อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปอยู่ในคัมภีร์ปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญของล้านนา ตำนานพระพุทธรูป เป็นเรื่องเล่าถึงประวัติความเป็นมารวมทั้ง ปรากฏการณ์อันเกี่ยวเนื่องกับความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรูปของชาวพุทธ และเป็นข้อมูลทางคติชนวิทยารูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีปรากฏแพร่หลายในชุมชนท้องถิ่นล้านนา เนื้อหาของตำนานทำหน้าที่ อธิบายเรื่องราวที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธรูปภายในชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ ตำนานการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา กล่าวถึงหลักการและกฎเกณฑ์ทาง สุนทรียภาพ โดยเฉพาะการกำหนดเป็นมาตราส่วน ขนาดและสัดส่วน คติความเชื่อและประเพณี การสร้างพระพุทธรูปในล้านนา ยังสะท้อนความหมายผ่านพิธีกรรมการก่อสร้าง การกำหนดเดือนและวันที่ควรสร้างพระพุทธรูปอีกด้วย

คติความเชื่อการสร้างและสักการบูชาพระพุทธรูปหรือพระเจ้าทันใจของชาวพุทธ คือวิธีคิดในการกำหนดคุณค่าและความหมายให้กับสื่อศิลปะ ซึ่งเป็นทั้งรูปแทนพระพุทธรองค์ และรูปทรงที่สะท้อนความหมายเชิงสัญลักษณ์จากพุทธธรรม ผ่านทางวรรณกรรมพุทธศาสนา อันแสดงให้เห็นพลังความศรัทธาของชาวพุทธในล้านนา คติความเชื่อและประเพณีการสร้างพระพุทธรูปและพระเจ้าทันใจ ปรากฏเนื้อหาในคัมภีร์อานิสงส์ของล้านนา โดยเฉพาะ อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป และอานิสงส์การปิดทองพระพุทธรูป เนื้อหาของคำจารึกที่ฐานพระพุทธรูป กล่าวถึงคติการสร้างพระพุทธรูปเพื่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ซึ่งสะท้อนคติความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธคุณและความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น คติความเชื่อและประเพณีการสร้างพระพุทธรูปพระเจ้าทันใจ คือวัฒนธรรมวิธีคิดในการกำหนดคุณค่าความหมายให้กับพระพุทธรูปภูมิที่สร้างขึ้นด้วยวัสดุอันเป็นสื่อสัญลักษณ์ของความศรัทธาตามคติความเชื่อของชาวพุทธ แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปพระเจ้าทันใจในล้านนา มีแนวคิดเชิงสัญลักษณ์อันเป็นหลักการสำคัญที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและคติความเชื่อจากประเพณีการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธมีแนวคิด คือ 1) แนวคิดมหาปฐกสิทธานะ 32 ประการ 2)แนวคิดสัญลักษณ์ปางพระพุทธรูป และ 3) แนวคิดสัญลักษณ์พระอดีตพระพุทธเจ้า การสร้างพระพุทธรูปนั้นมิได้มีเจตนาให้เป็นรูปเหมือนของพระพุทธเจ้า แต่เป็นการสร้างรูปสัญลักษณ์ที่รวมพุทธลักษณะอัน ประเสริฐของพระพุทธรองค์ เข้าด้วยกันกับหลักพุทธธรรม ที่มี

เป้าหมายเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงบรรลุถึงอรรถผล หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงเข้าสู่พระนิพพาน เมื่อพุทธศาสนิกชนได้พบเห็นพร้อมทั้งได้ทำการสักการบูชาพระพุทธรูปด้วยจิตอันบริสุทธิ์ตั้งมั่นแล้วนั้น ย่อมจะโน้มนำให้รำลึกนึกถึงองค์พระบรมศาสดา รำลึกถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ และรำลึกถึงพระสงฆ์สาวกผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา อันรวมกันเป็นไตรสรณาคมน์ ดังนั้น แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปพระเจ้าทันใจ คือความคิดหรือมโนคติ ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางนามธรรมของงานศิลปะ อันมีที่มาจากคติ ความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาใช้เป็นหลักในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ โดยอาศัยกระบวนการประสานเชื่อมโยงความรู้และจินตนาการเข้าด้วยกันจนก่อเกิดเป็นจินตภาพ จากนั้นจึงถ่ายทอดเป็นรูปทรงพระพุทธรูป ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางรูปธรรมของงานศิลปะ ด้วยวัสดุที่เป็นสื่อสัญลักษณ์ ซึ่งมีความหมายเชื่อมโยงสัมพันธ์กับวัฒนธรรมวิถีคิดของชาวพุทธในท้องถิ่นล้านนา รูปแบบทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปพระเจ้าทันใจในล้านนา

กรรมวิธีในการสร้างพระเจ้าทันใจ กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปพระเจ้าทันใจ ตามคติของชาวพุทธมิได้ให้ความสำคัญกับเรื่องมูลค่าทางด้านวัตถุ แต่ให้ความสำคัญกับคุณค่าทางด้านจิตใจ เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างผลงานซึ่งแสดงออกถึง ความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา มีกรรมวิธีการสร้างดังนี้

- 1) สี ผิวนอกของรูปทรงพระพุทธรูปพระเจ้าทันใจมีสีทอง เนื่องจากการลง รักปิดทองคำเปลว
- 2) ลักษณะผิว ลักษณะผิวขององค์พระพุทธรูปมีลักษณะละเอียด ประณีต เรียบตึง และเป็นเงางามด้วยสีทอง สะท้อนคุณค่าและความหมายอันลึกล้ำ
- 3) การวิเคราะห์องค์ประกอบของเนื้อหา คือองค์ประกอบที่เป็นนามธรรม หรือโครงสร้างทางจิต ผลที่ได้รับจาก งานศิลปะ ส่วนที่เป็นนามธรรมจะเชื่อมโยงทับซ้อนกันอยู่ เพื่อทำหน้าที่สื่อความหมายแก่ผู้ดู
- 4) เนื้อหา คือความหมายของงานศิลปะที่แสดงออกผ่านรูปทรงทางศิลปะซึ่งเกิดจากการประสานกันอย่างมีเอกภาพของเรื่อง แนวเรื่อง และรูปทรง กล่าวอีกนัยหนึ่ง เนื้อหาเป็นคุณลักษณะฝ่ายนามธรรมของงานศิลปะที่มองจากด้านของผู้ดูรูปทรงพระพุทธรูปมาเกิดจากการประกอบกันของทัศนธาตุ ให้เป็นสื่อสุนทรียภาพ ด้วยรูปทรงที่สะท้อนความงามแบบอุดมคติ อันเกิดจากเส้น สี ปริมาตร รูปทรงขนาดต่างๆ ที่วาง
- 5) ความหมายเชิงสัญลักษณ์ ในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปพระเจ้าทันใจ ได้ถ่ายทอดความหมายจาก แนวคิดเชิงสัญลักษณ์ตามหลักพุทธปรัชญาแบบเถรวาทผ่านทางรูปทรงพระพุทธรูป โดยสามารถ จำแนกออกเป็น 4 ประการ ได้แก่ สัญลักษณ์จากแนวคิดมหาปुरुสลักษณะ สัญลักษณ์จากปางพระ พุทธปฏิมา สัญลักษณ์ที่เนื่องในพุทธธรรม และสัญลักษณ์จากวัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูป

การสร้างพระเจ้าทันใจนั้น จะมีการบรรจุหัวใจพระเจ้า คล้ายกับหัวใจของมนุษย์ ตลอดจนการบรรจุวัตถุมงคลสิ่งของมีค่าไว้ในองค์พระพุทธรูปด้วย และในช่วงระยะเวลาที่กำลังปั้น จะต้องมีการเจริญพระพุทธรมณต์ของพระสงฆ์ตลอดทั้งคืนจนสว่างด้วยโดยทั่วไปพระเจ้าทันใจนิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย และปางประทานพร ดังนั้นวัดที่สร้างพระพุทธรูปที่เรียกว่าพระเจ้าทันใจ ซึ่งหมายถึง พระพุทธรูปที่ใช้เวลาสร้างได้สำเร็จภายใน 1 วัน กล่าวคือ จะเริ่มพิธีตั้งแต่เที่ยงคืนเป็นต้นไป จนสามารถสร้างองค์พระได้สำเร็จก่อนพระอาทิตย์ตกดิน (ก่อนเวลา

18.00 น.) ของวันถัดไป ถ้าสร้างไม่เสร็จถือเป็นพระพุทธรูปธรรมดาทั่วไป และสามารถทำพิธีพุทธาภิเษกได้ในเย็นอีกวันหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างพระพุทธรูปนั้น มักจะมีขั้นตอน และพิธีกรรมที่ละเอียดซับซ้อน การสร้างพระพุทธรูปและสามารถทำพิธีพุทธาภิเษกได้สำเร็จภายใน 1 วัน จึงถือว่าเป็นเรื่องมหัศจรรย์ จึงเชื่อกันว่าเป็นเพราะพระพุทธานุภาพ และอานุภาพแห่งเทพยดาที่บันดาลให้พิธีกรรมสำเร็จโดยปราศจากอุปสรรค

อภิปรายผล

พระพุทธรูปมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก แต่เป็นการกล่าวเปรียบเทียบว่าพระพุทธรูปประทับนั่งท่ามกลางภิกษุดังข้อความว่า ภควนต์ เยว ปุรุษชวา ความว่า กระทำพระผู้มีพระภาคเจ้าไว้ข้างหน้า ณ สันถาคารนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งกลางเหล่าภิกษุและเหล่าอุบาสก ทรงรุ่งโรจน์อย่างยิ่ง เสมือนรูปปฏิมาที่หล่อด้วยทองคำแท่งสีแดง ที่บุคคลสรรสนานด้วยน้ำหอม เช็ดทำความสะอาดด้วยผ้าเทริดจนแห้งแล้ว ฉาบทาด้วยชาดสีแดง ตั้งไว้บนตั่งที่คลุมด้วยผ้ากัมพลแดงพระพุทธรูปที่สร้างจากจินตนาการอันได้จากเรื่องราวตามพุทธประวัติและชาดกที่พระพุทธรูปค์ตรัสแสดงแก่พุทธบริษัทมีปรากฏหลายที่ในพระคัมภีร์ เรื่องยมกปาฏิหาริย์ จนกลายมาเป็นตำนานพระพุทธรูปปางไม้นามแก่นจันทร์ หลังจากเวลาผ่านไปจนถึงช่วงที่มีการสร้างพระพุทธรูปจึงส่งผลต่อพุทธบริษัทให้ได้ศึกษาแนวคิดพื้นฐานการสร้างตามคัมภีร์ ซึ่งประเทศอินเดียเป็นแดนพุทธภูมิจึงเป็นประเทศนาร่องในการสร้างพระพุทธรูป สอดคล้องกับ**จตุรพร วรวัชรพงศ์** (2548) ได้กล่าวถึงคติการสร้างพระพุทธรูปในครั้งแรกเริ่มของศิลปะอินเดียไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง ที่มาของพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะขอมที่พบในประเทศไทยว่าคติการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องในศิลปะอินเดีย ตามแนวคิดของพุทธศาสนากำเนิดพระพุทธรูป มีประเด็นอยู่ 3 ประเด็นคือ 1) เชื่อว่าพระพุทธรูปเกิดมาในสมัยที่พุทธองค์ทรงพระชนม์ชีพ 2) เกิดในสมัยพระเจ้ามิลินท์หรือเมเนันเดอร์ซึ่งเป็นกษัตริย์กรีกปกครองอินเดีย 3) เกิดในสมัยพระเจ้ากนิษกะมหาราชปกครองอินเดียเหนือโดยมีศูนย์กลางที่เมืองปัลลวะ

ผลศึกษาคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธในล้านนา จากหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของล้านนาศูนย์หรืออุษย จันสืบทอม้าให้เห็นในล้านนาตราบถึงปัจจุบันนี้ พุทธศาสนิกชนชาวล้านนา มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงได้สร้างวัดและพระพุทธรูปไว้เป็นที่เคารพสักการะแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกเหนือจากพระพุทธรูปและพระเจดีย์ สอดคล้องกับ**ตำนานมูลศาสนา**(2518) กล่าวว่า พระนางทรงสร้างกุฏิวิหารทั้งหลายให้เป็นที่อยู่แห่งชาวเจ้าทั้งหลาย 500 องค์ ที่มาด้วยกับพระนาง แต่เมืองละโว้โพ้นพระนางก็ทรงอุปฐากเจ้าไท้ทั้งหลายด้วยจุบจุบจกการะการะทุกวันมิได้ขาด พระพุทธรูปในล้านนาถูกสร้างขึ้นเพื่อทดสอบความพร้อมเพรียงของหมู่คณะในสังคมระดับเมือง หรือหมู่บ้านเรียกว่า พระเจ้าทันใจ ถ้าชุมชนใดมีความคิดร่วมกันว่าจะสร้างถาวรวัตถุของวัด เช่นวิหาร กุฏิ อุโบสถ ถ้าไม่แน่ใจว่าจะร่วมมือกันทำได้สำเร็จหรือไม่เพราะเป็นงานใหญ่ต้องการแรงงาน กำลังทรัพย์ และความร่วมมือจากทุกคน ถ้าหากไม่สามัคคีกัน งานก่อสร้างสิ่งนั้นอาจจะไม่สำเร็จ คงไว้อาจจะกำหนดวันสำเร็จได้ เมื่อสร้างเสร็จ จึงเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระเจ้าทันใจ” และจะนิยมนำเอาพระ

เจ้าทันใจออกจากวิหารหลวงของวัด มาสร้างวิหารเฉพาะ เพื่อให้ศรัทธามาอธิษฐานขอสิ่งที่ตนต้องการ และสัมฤทธิ์ผลรวดเร็วทันใจ

คติความเชื่อการสร้างและสักการบูชาพระพุทธรูปหรือพระเจ้าทันใจของชาวพุทธ คือวิธีคิดในการกำหนดคุณค่าและความหมายให้กับสื่อศิลปะ ซึ่งเป็นทั้งรูปแบบพระพุทธรูป และรูปทรงที่สะท้อนความหมายเชิงสัญลักษณ์จากพุทธธรรม ผ่านทางวรรณกรรมพุทธศาสนา อันแสดงให้เห็นพลังความศรัทธาของชาวพุทธในล้านนา คติความเชื่อและประเพณีการสร้างพระพุทธรูปและพระเจ้าทันใจ ปรากฏเนื้อหาในคัมภีร์อานิสงส์ของล้านนา โดยเฉพาะอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป และอานิสงส์การปิดทองพระพุทธรูป ซึ่งมีความหมายเชื่อมโยงสัมพันธ์กับวัฒนธรรมวิธีคิดของชาวพุทธในท้องถิ่นล้านนา กรรมวิธีในการสร้างพระเจ้าทันใจ กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปพระเจ้าทันใจตามคติของชาวพุทธมิได้ให้ความสำคัญกับเรื่องมูลค่าทางด้านวัตถุ แต่ให้ความสำคัญกับคุณค่าทางด้านจิตใจ เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างผลงานซึ่งแสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับ **ชัชวาล อัชฌากุล(2561)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คติการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า คติการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องในสังคมไทยนั้น เมื่อประยุกต์หลักพุทธธรรมที่แฝงอยู่ในพระพุทธรูปทรงเครื่อง ในเชิงปรัชญาดานสุนทรียศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักที่ว่าด้วยความงามก็จะได้หลักความศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าทำให้บุคคลเข้าถึงหลักพระพุทธคุณ กอปรด้วยหลักการบูชา และด้าน จริยศาสตร์ซึ่งเป็นหลักแห่งความดี ก็จะได้หลักกุศลกรรมบถ และพุทธธรรมสำหรับผู้ปกครอง ตามแนวทางของจักรวรรดิวัตรและทศพิธราชธรรม ที่ควรน้อมนำมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

สรุป

พระพุทธรูปที่ถูกสร้างจึงเป็นการทดสอบความพร้อมเพรียงของหมู่คณะในหมู่บ้านหรือในชุมชน ถ้าชุมชนใดมีความคิดร่วมกันว่าจะสร้างถาวรวัตถุของวัด แต่ชุมชน หรือหมู่บ้านไม่แน่ใจว่าจะร่วมมือกันทำได้สำเร็จหรือไม่ เพราะเป็นงานใหญ่ต้องการแรงงาน กำลังทรัพย์ และความร่วมมือจากทุกคน ถ้าหากไม่สามัคคีกัน งานก่อสร้างสิ่งนั้นอาจจะไม่สำเร็จจนกว่าจะกำหนดวันสำเร็จได้ การสร้างพระเจ้าทันใจ ก็เป็นบททดสอบของกำลังศรัทธาของหมู่บ้านนั้นๆ พระเจ้าทันใจนิยมสร้างเป็นปางมารวิชัยทำนั้งขัดสมาธิเพชร และปางประทานพรเป็นส่วนใหญ่โดยทั่วไปพระเจ้าทันใจนิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย และปางประทานพร ดังนั้นวัดที่สร้างพระพุทธรูปที่เรียกว่าพระเจ้าทันใจ ซึ่งหมายถึง พระพุทธรูปที่ใช้เวลาสร้างได้สำเร็จภายใน 1 วัน กล่าวคือ จะเริ่มพิธีตั้งแต่เที่ยงคืนเป็นต้นไป จนสามารถสร้างองค์พระได้สำเร็จก่อนพระอาทิตย์ตกดิน (ก่อนเวลา 18.00 น.) ของวันถัดไป ถ้าสร้างไม่เสร็จถือเป็นพระพุทธรูปธรรมดาทั่วไป และสามารถทำพิธีพุทธาภิเษกได้ในเย็นอีกวันหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างพระพุทธรูปนั้น มักจะมีขั้นตอน และพิธีกรรมที่ละเอียดซับซ้อน การสร้างพระพุทธรูป และสามารถทำพิธีพุทธาภิเษกได้สำเร็จภายใน 1 วัน การสร้างพระเจ้าทันใจ หากวัดใดชุมชนใดจะสร้าง ความสามัคคีของชุมชนต้องมาก่อน เพราะจะสร้างได้ต้องใช้เวลาไม่เกิน 24 ชั่วโมง ถ้าหากเกินก็จะเป็นเพียงพระพุทธรูปธรรมดาไป หลังจากสร้างเสร็จ

แล้วจะต้องประกอบพิธีพุทธาภิเษกต่อไปทันที ซึ่งจะต้องใช้กำลังคนจำนวนมากในการช่วยกันประกอบพิธีพุทธาภิเษก ตลอดถึงการเตรียมสิ่งของต่างๆ อีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิจัยมีข้อที่ควรเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย ก็คือทำให้รู้แนวคิดในพระพุทธศาสนาที่นำไปสู่การสร้างพระพุทธรูป ได้รับรู้คติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธในล้านนา และได้ผลการวิเคราะห์คติความเชื่อการสร้างพระเจ้าทันใจของชาวพุทธในจังหวัดลำพูน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป สำหรับในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะดังนี้

- 1) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพุทธบารมีของพระเจ้าทันใจที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในล้านนา
- 2) ควรศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง ความเชื่อและวิธีการปฏิบัติบูชาต่อองค์พระเจ้าทันใจของชาวพุทธในล้านนา

References

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)(2548). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กรมศิลปากร. (2537).เมืองน่านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ละลิลปะ. น่าน: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน.
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2519). ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง เชียงใหม่. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่..
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.(2539) ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับ 700 ปี. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.